

Juristiliiton ehdotukset oikeusprosessien sujuvoittamiseksi



JURISTILIITTO
JURISTFÖRBUNDET

Juristiliiton ehdotukset oikeusprosessien sujuvoittamiseksi

Juristiliiton ehdotuksilla oikeusprosessien sujuvoittamistoimista pyritään tehostamaan oikeusprosesseja ja niiden toimivuutta resurssitehokkaasti. Tavoitteena on, että oikeudenhoidon toimijat pystyvät häiriöittä keskittymään ydintehtäviinsä.

Sujuvoittamistoimet eivät saa olla sellaisia, että niillä loukataan toimijoiden riippumattomuutta. Kaikissa uudistuksissa on otettava huomioon perus- ja ihmisoikeudet sekä muut valtiosääntöoikeudelliset reunaehdot. Ne muodostavat perustan oikeusprosessien sujuvoittamiselle ilman, että oikeudenmukainen oikeudenkäynti vaarantuu.

Suomessa oikeudenkäynnit kestävät huomattavan pitkään. Oikeudenkäyntien kesto ja kustannukset vaarantavat oikeussuojan saatavuuden (Access to Justice) ja siten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Esimerkiksi eduskunnan oikeusasiamies on katsonut pitkien oikeudenkäyntien olevan yksi Suomen keskeisimmistä perus- ja ihmisoikeusongelmista¹. Oikeusprosessien pitkittyessä myös niiden aiheuttamat kustannukset kasvavat.

Oikeusprosessien kestoa on lyhennettävä ja oikeudenhoidon toimijoiden riittävät resurssit on turvattava. Yhteisenä tavoitteena on oltava laadukas ja riittävän nopea oikeudenhoito.

Juristiliitto esittää useita konkreettisia toimenpide-ehdotuksia, jotka keskittyvät ennen kaikkea resurssointiin, sääntelyn uudistamiseen sekä työskentelyolosuhteisiin. Juristiliiton ehdotukset on koottu alla olevien kolmen yläotsikon alle. Toimenpide-ehdotusten tarkoituksena on toimia herätteinä tulevaisuudessa toteutettaville käytännön toimenpiteille ja uudistettaville säännöksille.

¹ Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023, s. 113 ja oikeudenhoidon selontekoa koskeva LaVM 31/2022 vp s. 4 viittauksineen

1. Resurssit

- Puolueiden on sitouduttava ylivaalikautisesti oikeudenhoidon perusrahoituksen turvaamiseen ja sen tason säännölliseen tarkasteluun.
- Rahoitus tulee kohdentaa tasapuolisesti oikeudenhoidon toimijoille. Rahoituksessa pitää huomioida maantieteelliset eroavaisuudet ja oikeudenkäyntien keston pitää olla yhdenmukainen eri puolilla maata.
- Oikeudenhoidon oikeamittainen resurssointi pitää varmistaa pysyvillä ratkaisuilla ja oikeudenkäyntien sujuvoittamiseen tähtääviä toimenpiteitä täytyy tehdä toimintakykyisen oikeuslaitoksen varmistamiseksi. Kun nämä ovat kunnossa, on selvitettävä käsittelyaikatakuun käyttöönottoa tai uudistettava oikeudenkäynnin viivästymishyvitysjärjestelmää.
- Oikeusapupalkkioihin tulee tehdä tarvittavat tasokorotukset ja palkkio tulee sitoa indeksiin.

Perusrahoitus on varmistettava

Suomessa oikeusprosessien erityisiä ongelmakohtia ovat oikeusprosessien pituus, oikeudenkäyntien kalleus ja oikeusprosessien heikko tehokkuus. Erityisesti rikosasioissa tutkinta- ja käsittelyajat ovat jatkuvasti kasvaneet prosessin kaikissa vaiheissa eri viranomaisissa².

Ongelmien juurisyyksi on jo pitkään tunnistettu pitkäkestoinen resurssivaje. Päättäjät ovat pyrkineet korjaamaan tätä ongelmaa pistemäisillä tai määräaikaisilla lisärahoituksilla, joilla ei ole toivottavaa vaikutusta. Oikeusprosesseihin on myös luotu uusia asiaryhmiä koskevia kiireperusteita, jotka pahimmillaan pidentävät muiden asiaryhmien käsittelyaikoja entisestään.

Oikeudenhoidon pysyvää ja kestävä perusrahoitusta ei saa tehdä vaikutuksettomaksi jatkuvilla yksittäisillä lainsäädäntömuutoksilla, joiden vaikutusten todellisia kustannuksia ei kompensoida oikeudenhoidon toimijoille.

Juristiliitto edellyttää, että puolueet sitoutuvat parlamentaarisesti ja ylivaalikautisesti turvaamaan oikeudenhoidon perusrahoituksen. Mahdollisten uusien kiireperusteiden säätämiseen tulee suhtautua varauksellisesti, niistä seuraavat vaikutukset on arvioitava tarkasti ja syntyvät kustannukset korvattava viranomaisille täysimääräisesti. Erillisiä kiireelliseksi määrättäviä asiaryhmiä ei ole tarve säätää, jos perusrahoitus on kunnossa.

² VN 2022:67, s. 11–12

Rahoitusta on annettava kaikille toimijoille tasapuolisesti

Rikosprosessiketjussa on mukana aina neljä toimijaa: esitutkintaviranomaiset, syyttäjät, oikeusavustajat ja tuomioistuimet. Suomessa on ollut tapa antaa lisärahoitusta aina yhdelle toimijalle kerrallaan, mikä on helpottanut tämän toimijan tilannetta. Tällainen toimintatapa ei todellisuudessa lyhennä käsittelyaikoja, vaan ruuhkat siirtyvät yhdeltä toimijalta toiselle. Pahimmillaan esimerkiksi yksin tuomioistuimille annettu lisärahoitus on johtanut siihen, ettei syyttäjiä ole riittänyt pääkäsittelyihin.

Juristiliitto edellyttää, että oikeudenhoidon rahoituksessa tulee huomioida kaikki rikosprosessiketjun toimijat ja kohdistaa niihin rahoitusta samassa suhteessa.

Rahoitus on jaettava maantieteellisesti oikein

Keskeinen osa luotettavaa oikeudenhoitoa on oikeuden yhdenvertainen saatavuus eri puolilla Suomea. Tämä tavoite ei kuitenkaan toteudu tällä hetkellä.

Tuomioistuinasioiden käsittelyajoissa on merkittäviä eroja etenkin pääkaupunkiseudun ja maan muiden osien välillä. Esimerkiksi seksuaalirikoksen käräjäoikeuskäsittely kestää pääkaupunkiseudulla keskimäärin noin 2–3 vuotta esitutkinnan avaamisesta tuomioon. Mikäli asia etenee ylempiin oikeusasteisiin, käsittely kestää keskimäärin 1–2 vuotta lisää.

Rikosprosessiketjun osalta onkin kiinnitettävä erityistä huomiota resurssien maantieteelliseen jakautumiseen. Tavoitteena on oltava yhdenmukaiset käsittelyajat koko maassa. Tämä edellyttää aktiivista resurssiohjausta paitsi päättäjiltä myös keskusvirastoilta kuten oikeusministeriöltä, Tuomioistuinvirastolta, Valtakunnansyyttäjän toimistolta ja Poliisihallitukselta.

Resurssien suuntaamisessa on otettava huomioon pitkän aikavälin trendit ja ennusteet, kuten väestönkehitys ja sen vaikutus rikosten esiintyvyyteen. Samoin on otettava huomioon huomattavasti resursseja vievien niin sanottujen mummijuttujen keskittyminen pääkaupunkiseudulle ja jossain määrin myös muihin isoihin kaupunkeihin. Nämä yksittäiset jutut sitovat yleensä huomattavan määrän henkilötyövuosia pelkästään yhden jutun pariin, pahimmillaan kuukausi tai vuosiksi.

Juristiliitto edellyttää, että Suomessa selvitetään oikeusprosessien käsittelyaikatakuun mahdollista käyttöönottoa tai oikeudenkäynnin viivästyshyvitysjärjestelmän uudistamista siten, että päättäjille ja oikeudenhoidon keskusviranomaisille syntyisi todellinen kannustin

tavoitteen saavuttamiseksi. Tämän takuun käyttöönottoa voidaan selvittää, kun oikeudenhoidon resurssit on pysyvästi varmistettu ja viranomaisten toimintaedellytykset turvattu sujuvoittamista koskevien toimien toteuttamisella.

Oikeusapupalkkioiden on seurattava yleistä kustannuskehitystä

Oikeusvaltiossa kaikilla ihmisillä ja yrityksillä on oikeus ammattitaitoiseen oikeusavustajaan ongelma- ja ristiriitatilanteissa. Oikeusturvan saatavuus heikkenee, jos julkisen oikeusavun palkkiot ovat matalia eivätkä seuraa yleistä kustannuskehitystä.

Oikeusapupalkkiot ovat jääneet merkittävästi jälkeen yleisestä kustannuskehityksestä ja ero normaaliveloitukseen on kasvanut huomattavaksi. Tämä pahimmillaan vaarantaa pätevän oikeusavun saatavuuden, kun yhä useampi oikeudellinen avustaja luopuu kannattavuussyistä oikeusapujuttujen hoitamisesta. Alhainen palkkiotaso vaikuttaa siihen, ketkä juristit ohjautuvat tekemään oikeusapujuttuja. Usein oikeusapujutut ovat vaativia rikosjuttuja.

Juristiliitto edellyttää, että oikeusapupalkkioihin tulee tehdä tasokorotukset ja niiden tuleva kehitys sitoa indeksiin. Lisäksi oikeusapuasetuksessa määritettyä vähimmäispalkkiota ja tavanomaiseen rikosasiaan valmistautumisen enimmäistuntimäärää (5 h) tulee korottaa.

2. Sääntelyn uudistaminen

- Poissaolokäsittelyjen ja kirjallisen menettelyn käyttöalaa laajennetaan.
- Nopeutetut oikeudenkäynnit otetaan käyttöön ja pikahaasteiden käyttöä lisätään merkittävästi.
- Syyteneuvottelun käyttöalaa laajennetaan.
- Sovittelua kehitetään ja sen käyttöä lisätään.
- Kokoonpanosääntelyä uudistetaan ja maallikotuomarijärjestelmä lakkautetaan.
- Vähäiset rikokset siirretään hallinnollisen seuraamusjärjestelmän piiriin tai ne dekriminallisoidaan.
- Yksityiskohtainen ja laadukas lainvalmistelu takaa tehokkaan ja yhdenmukaisen lainkäytön.

Poissaolokäsittelyjen ja kirjallisten menettelyiden käyttöalaa on laajennettava

Oikeushoidon keskeinen tehtävä on oikeusturvan takaaminen. Sääntelyä voidaan kuitenkin uudistaa oikeusturvaa vaarantamatta. Oikeusprosessien uudistamisessa on muistettava, että oikeusturvaa annetaan, sitä ei pakoteta.

Suomessa vastaajien läsnäolosääntely pääkäsittelyssä on melko tiukkaa ja sääntely on tältä osin huomattavan epäselvää. Eri tuomioistuimet ja ratkaisukokoonpanot soveltavat läsnäolovelvoitteita eri tavoin. Lähtökohtana on vastaajan läsnäolovelvollisuus, jonka toteuttamisesta aiheutuu usein merkittäviä kustannuksia. Lisäksi vastaajan poissaolosta seuraa helposti asian käsittelyn viivästyminen tilanteissa, jossa vastaajan läsnäolo ei välttämättä edes tuota asian ratkaisemisen kannalta olennaista lisäarvoa. Oikeudenkäyntien peruuntuminen vastaajan poissaolon vuoksi on yksi tyypillisimmistä syistä rikosprosessien viivästykselle.

Juristiliitto edellyttää, että poissaolokäsittelyn soveltamisalaa laajennetaan siten, että poissaolevalle vastaajalle voitaisiin tuomita nykyisen kolmen kuukauden asemesta enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Suostumukseen perustuvasta poissaolokäsittelystä tulee luopua kokonaisuudessaan. Samalla on tarkasteltava sääntelyn selventämistä sen osalta, milloin pelkästään oikeusavustaja voi edustaa vastaajaa oikeudenkäynnissä. Myös vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa määrittävää kuuden vuoden rangaistusmaksimin soveltamista on tarkasteltava ja sääntelyä selvennettävä. Kokonaisuudessaan

poissaolokäsittelyjen sääntelyn tulee olla riittävän selkeää ja tarkkarajaista, jotta poissaolokäsittelyjen soveltaminen on yhdenmukaista valtakunnallisesti.

Lisäksi Juristiliitto esittää harkittavaksi, että kirjallisen menettelyn käyttöalaa laajennetaan esimerkiksi nostamalla rangaistusasteikon yläraja kahdesta vuodesta neljään vuoteen.

Nopeutetut oikeudenkäynnit ja pikahaasteet on otettava käyttöön täysimääräisesti

Merkittävä osa oikeudenkäyntien peruutumisista johtuu osapuolten poissaolosta. Näistä osan taustalla on se, että vastaajaa on poistunut maasta. Tällöin henkilön haastamiseksi on tehtävä kansainvälinen oikeusapupyyntö toiseen valtioon. Toisinaan poissaolojen syynä voi taas olla osapuolten laaja-alaiset elämänhallinnan haasteet.

Juristiliitto ehdottaa, että Suomessa otetaan käyttöön niin sanotut nopeutetut oikeudenkäynnit, jotka voimassa oleva lainsäädäntö mahdollistaa. Tällaisissa nopeutetuissa oikeudenkäyntimenettelyissä esitutkinta, syyteharkinta ja alioikeusvaiheen oikeudenkäynti suoritetaan kokonaisuudessaan kiinnipitoaikojen eli kolmen päivän kuluessa kiinniotosta. Tämä edellyttää viranomaisia koskevan päivystysjärjestelmän kehittämistä. Tällöin käräjätuomari ja syyttäjä olisivat sijoitettuna jonakin tai joinakin päivinä viikossa poliisiasemalle päivystysluonteisesti. Nopeutetussa oikeudenkäynnissä on myös huomioitava vastaajan oikeus avustajaan.

Samoin Juristiliitto ehdottaa lisäksi, että myös pikahaasteiden käyttöä lisätään merkittävästi. Pikahaasteita käytetään jo tällä hetkellä, mutta niiden käyttö on sisäisten toimintamallien kehittymättömyyden ja resurssien vähäisyyden vuoksi jäänyt kuitenkin odotettua vähäisemmäksi.

Syyteneuvottelun käyttöalaa on laajennettava

Suomessa käyttöönotettu syyteneuvottelujärjestelmä on osoittautunut poikkeuksellisen tehokkaaksi ja todellisia säästöjä tuovaksi prosessityökaluksi. Syyteneuvottelujärjestelmässä säästöä syntyy kaikille rikosprosessiketjun toimijoille. Nykyisellään syyteneuvottelujärjestelmän käyttöala on kuitenkin melko rajattu ja sitä käytetään käytännössä pelkästään talousrikosasioissa.

Juristiliitto edellyttää, että syyteneuvottelujärjestelmän käyttöalaa laajennetaan. Järjestelmä olisi hyödynnettävissä esimerkiksi laajoissa

huumausainerikoskokonaisuuksissa, jotka muodostavat tällä hetkellä suuren osan pääkaupunkiseudun ns. mammuttijutuista. Syyteneuvottelujärjestelmän laajentamisen yhteydessä on kuitenkin turvattava osapuolten oikeusturva.

Juristiliitto esittää myös, että syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön muutostarpeita selvitetään erityisesti asianomistajan suostumuksen edellytyksen osalta. Erityisesti tämä olisi tarkoituksenmukaista sellaisissa tapauksissa, joissa on suuri määrä asianomistajia siten, ettei yhden tai kahden asianomistajan suostumuksen puuttuminen estä asian etenemistä syyteneuvotteluun ja tunnustamisoikeudenkäyntiin.

Kokoonpanosäntelyä on uudistettava ja maallikotuomarijärjestelmä lakkautettava

Juristiliitto edellyttää, että maallikotuomarijärjestelmä lakkautetaan kokonaisuudessaan. Järjestelmälle ei ole enää esitettävissä sitä alun perin puoltaneita perusteluja. Oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa huomioon otettavan oikeuslähdeaineiston laajuus ja monitasaisuus sekä monimutkaisuus edellyttää korkeatasoista oikeudellista osaamista, jonka vain laadukas oikeustieteellinen koulutus ja kokemus oikeudellisista tehtävistä voi tuoda mukanaan.

Maallikotuomarijärjestelmän lakkauttaminen mahdollistaa olennaisiin oikeudellisiin kysymyksiin keskittymisen rikoslainkäytössä. Maallikotuomarijärjestelmän lakkauttamisella olisi näin selviä oikeusprosessien sujuvoittamista edistäviä vaikutuksia.

Jos maallikotuomarijärjestelmä lakkautetaan, kaikkia lautamieskokoonpanossa ratkaistavia asioita ei tulisi automaattisesti siirtää kolmen ammattituomarin kokoonpanoon, vaan kokoonpanosäntelyä olisi tällöin tarkasteltava kokonaisvaltaisesti. Juristiliitto toteaa, että tältä osin olisi useita vaihtoehtoisia toteuttamistapoja.

Esimerkiksi yhden tuomarin kokoonpanon käyttöalaa käräjäoikeudessa tulee laajentaa kattamaan rikokset, joista säädetty ankarin rangaistus on enintään viisi tai jopa kuusi vuotta vankeutta. Oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 11 §:ssä tarkoitettua kahden tuomarin kokoonpanoa tulisi käyttää nykyistä enemmän.

Kahden tuomarin kokoonpanoa koskevan säntelyn kehittämistä voisi harkita siten, että sanottua kokoonpanoa voisi käyttää myös lähtökohtaisesti kolmen tuomarin kokoonpanoa edellyttävissä rikoksissa, jos se on asian laadun, laajuuden tai muun erityisen syyn vuoksi perusteltua eikä asianosaisten

oikeusturva välttämättä edellyttä kolmen tuomarin kokoonpanoa.

Yhtenä vaihtoehtona voisi olla, että alioikeudessa yhden tuomarin kokoonpanosta tulisi pääsääntö ja kolmen tuomarin kokoonpanon konkreettisista rajoista luovuttaisiin ja sen käytöstä tulisi harkinnanvarainen sellaisiin asioihin, joissa se katsottaisiin tarpeelliseksi. Vaihtoehtoisesti nykyinen yhden tuomarin ja kahden lautamiehen järjestelmä korvataan kahden lainoppineen jäsenen kokoonpanolla.

Vähäiset rikokset on siirrettävä hallinnollisen seuraamusjärjestelmän piiriin tai dekriminisoitava

Tietyn teon rangaistavaksi säätämisen tulisi olla aina viimesijainen vaihtoehto. Vastaavasti rikosprosessin tulisi olla viimesijainen ratkaisukeino. Rikosprosessi on usein pitkäkestoinen ja se saattaa myös monimutkaistaa sen kohteeksi tulevaa asiaa.

Rikoslaissa säädetään tällä hetkellä rangaistavaksi useita yhteiskunnalle vain vähän haittaa aiheuttavia tekoja, joiden siirtämisestä esimerkiksi hallinnollisella seuraamusmaksulla sanktioituiksi saavutettaisiin merkittäviä rikosprosessin sujuvoittamiseen liittyviä hyötyjä.

Myös esimerkiksi sellaiset asiat, joista ei pääsääntöisesti tuomita vankeutta ja jotka sopisivat luontevammin esimerkiksi tietyn valvontaviranomaisen selvitettäväksi, olisi perusteltua siirtää hallinnollisen sanktiojärjestelmän alaisuuteen. Samoin selvittää tulisi ns. Kela-petosten siirtämistä rikosprosessista hallinnolliseen menettelyyn. Tällöin takaisinperittävälle summalle voitaisiin määrätä esimerkiksi korotus, kuten esimerkiksi opintotuen osalta jo tehdään.

Juristiliitto esittää, että myös tiettyjen tekojen dekriminisointia tulisi selvittää. Esimerkiksi tavanomainen kunnianloukkaus voi olla rikosoikeudellisesti rangaistavana tekona varsin vähäinen, mutta asian selvittäminen on rikosoikeudenhoidon viranomaisia kuormittavaa. Olisi syytä arvioida, tulisiko kunnian suoja tällaisissa vähäisissä tilanteissa riittävästi turvattua esimerkiksi vahingonkorvausoikeudellisin menettelyin vähäisissä asioissa, jolloin rikosoikeudellinen sääntely voitaisiin kohdistaa järjestelmällisesti toteutettuun maalittamistyyppiseen häirintään.

Laadukkaalla lainvalmistelulla taataan tehokas ja yhdenmukainen lainkäyttö

Laadukas lainvalmisteluaineisto on tehokkaan lainkäytön välttämätön edellytys. Jo pidempään alan toimijat ovat kiinnittäneet huomiota lainvalmisteluaineistojen laadun heikennyksiin ja myös esimerkiksi lainsäädännön arviointineuvosto on kiinnittänyt tähän huomiota.

Tulkinnanvarainen ja epäselvä lainsäädäntö johtaa kirjavaan tuomioistuinkäytäntöön ennen oikeustilaa selventäviä korkeimpien oikeuksien ennakkoratkaisuja. Tällainen lainsäädäntö aiheuttaa merkittäviä lisäkustannuksia ja hidastaa prosesseja.

Juristiliitto edellyttää, että ministeriöissä tehtävään lainsäädäntötyöhön varataan riittävät resurssit. Ministeriöissä tuotettavien hallitusten esitysten on oltava korkealaatuisia ja niissä on huomioitava ehdotettavan sääntelyn tuleva käytännön soveltaminen. Lausuntokierrokset eivät saa olla ainoastaan pakollinen työvaihe, jolla ei ole todellista merkitystä asian lopputulokselle. Lausuntovaiheen jälkeisessä lainvalmistelussa oikeudenhoidon käytännön toimijoiden kannanotoille on annettava erityistä merkitystä.

Sovittelua on kehitettävä ja sen käyttöä lisättävä

Sovittelu on jo nyt melko laajasti käytössä suomalaisessa rikosprosessiketjussa ja sen käyttö on osoittautunut hyvin toimivaksi järjestelmäksi. Onnistunut sovittelu antaa asianosaisille mahdollisuuden vaikuttaa oman asiansa käsittelyyn ja saada aikaan molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisu täysimittaista rikosprosessia nopeammalla ja kevyemmällä menettelyllä. Sovittelun lisäämisellä voidaan saavuttaa merkittäviä kustannushyötyjä verrattuna täysmittaiseen rikosprosessiin.

Sovittelua hyödynnetään jo nyt edellä mainitulla tavalla, mutta sen käyttöä tulisi entisestään lisätä. Etenkin nuorten rikosasioita olisi ohjattava sovitteluun selvästi nykyistä enemmän.

Juristiliitto katsoo, että lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisen vaikutuksia tulee tiiviisti seurata lakivaliokunnan kannan mukaisesti ja tarvittaessa kiellon soveltamisala on rajattava vain vakavaan ja toistuvaan väkivaltaan.

3. Työskentelyedellytykset oikeudenhoidossa

- Tietojärjestelmien toimivuus ja tekoälyn hyödyntäminen
- Palkkataso on saatettava julkisella sektorilla kilpailukykyiseksi.
- Riippumattomien oikeudenhoidon toimijoiden määräaikaishuutoista on pyrittävä eroon.
- Oppimispolut ja urakehitys on saatettava kuntoon.
- Infrastruktuurin kehittämisessä on huomioitava tulevaisuuden yhteiskunnallinen kehitys ja oikeudenhoidon tarpeet.

Toimiva infrastruktuuri mahdollistaa sujuvan oikeudenhoidon

Toimiva oikeudenhoito tarvitsee osaavan henkilökunnan lisäksi myös työtä tukevat työtilat ja nykyaikaiset ohjelmistot.

Uusien oikeustalojen suunnittelussa tulee huomioida väestökehitysennusteet ja oikeussalien riittävä määrä. Jo nyt ainakin pääkaupunkiseudulla istuntojen järjestämistä rajoittaa jossain määrin riittävien istuntosalien puute. Tällaisia ongelmia on ollut esimerkiksi vuonna 2023 valmistuneessa uudessa Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudessa, mikä osoittaa, ettei oikeustalon suunnittelu ole tältä osin ollut onnistunutta.

Oikeudenhoidon tietojärjestelmät ovat jo vuosia olleet vanhentuneita. Oikeudenhoidon käyttöön vuosia rakennettu ja noin 100 miljoonaa maksanut AIPA-järjestelmä on kentältä kuullun perusteella jo käyttöönottovaiheessa monin osin vanhentunut ja se on vastoin tavoitettaan hidastanut toimintaa. AIPA-järjestelmä on otettu käyttöön keskeneräisenä, mikä on aiheuttanut merkittäviä ongelmia etenkin tuomioistuinten toiminnassa ja yksittäisen tuomarin virkavastuun kannalta. Juristiliitto edellyttää, että koko AIPA-järjestelmän projekti on perattava tarkkaan läpi ja sen epäonnistumisista on opittava tulevien tietojärjestelmien rakentamisen suhteen.

Oikeudenhoidossa olisi runsaasti automatisoitavia työosuuksia ja tällaisia kehityskohteita olisikin pikimmiten selvitettävä tavalla, joka mahdollistaisi nykyistä paremmin keskittymisen lainkäytön ydintehtäviin. Myös oikeusturvanäkökulmasta olisi tärkeää, että tietojärjestelmät jatkossa tunnistaisivat automaattisesti esimerkiksi rikosasioiden vanhentumisajat.

Oikeudenhoidon urapoluista tehtävä houkuttelevia

Oikeudenhoidon tehokas ja laadukas toiminta edellyttää osaavaa ja motivoitunutta henkilökuntaa. Viime vuosina koko tuomioistuinsektori on paininut rekrytointiongelmien sekä tavanomaista suurempien poistumien kanssa. Oikeudenhoidon toimijat ovat keskeinen osa oikeusvaltiota ja näihin tehtäviin on saatava houkuteltua juristikunnan huippuja.

Koko oikeudenhoidon toimijoiden palkkatason on oltava kilpailukykyinen – myös suhteessa yksityiseen sektoriin. Palkkarakenteiden on myös oltava sellaisia, että ne huomioivat kokemuksen ja kannustavat kehittämään osaamista.

Osaavan henkilöstön houkuttelemisessa on myös huomioitava määräaikaisten virkasuhteiden huomattava määrä oikeudenhoidon toimijoiden keskuudessa. Tämä koskee etenkin tuomioistuimia. On hyvin yleistä, että tuomarit ovat vuosia määräaikaissa virkasuhteissa ennen vakituisen viran saamista. On myös hyvin yleistä, että nämä määräaikaaisuudet ovat kerrallaan vain 2–6 kuukauden mittaisia. Sekä lakivaliokunta että kansainväliset valvontaelimet ovat kiinnittäneet tähän asiaan huomiota ja huomauttaneet tällaisten määräaikaaisuuksien olevan ongelmallisia tuomareiden riippumattomuuden kannalta³. On selvää, että tämä omalta osaltaan ehkäisee osaavien juristien hakeutumista tuomarin uralle.

Oikeudenhoidon keskustoimijoiden ja oikeusministeriön on myös kehitettävä ja panostettava toimijoiden koulutukseen ja osaamisen kehittämiseen. Nykyisellään vähäinenkin oman osaamisen kehittäminen ja kouluttautuminen voi jäädä suorittamatta suuren työtaakan paineessa. Harkittavaa voisi olla, että oikeudenhoidon toimijoille asetetaan asianajajilla jo voimassa oleva vuosittainen tuntimääräinen koulutusvelvollisuus ja varmistetaan, että työmäärä on sellainen, että koulutukseen osallistumiseen on myös tosiasiallinen mahdollisuus.

3 Oikeudenhoidon selontekoa koskeva LaVM 31/2022 vp s. 4 viittauksineen